

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 10, OKTOBER 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

ODE AAN DE ROEROPSTAND VAN 1920

Een televisieprogramma van anderhalf uur, gewijd aan een belangrijke episode van de proletarische strijd in de eerste jaren van de Duitse republiek van Weimar, dat is niet iets wat men nu direkt verwachten zou op een van de netten van de huidige bondsrepubliek. Nog minder zou men verwachten dat de desbetreffende documentaire een soort van eerbetoon aan de destijds door de arbeiders gevoerde strijd zou blijken. Niettemin, zó kan de uitzending van *Barrikaden an der Ruhr* gekarakteriseerd worden, die donderdag 29 augustus te zien was op *West 3*.

Ludwig Brundiers, die onder andere aan de hand van oude, uit archieven opgedoken filmbeelden en door middel van een voortreffelijk kommentaar het verleden liet herleven, had zich er wel voor gehoed klakkeloos dát verhaal te vertellen, dat sindsdien ontelbare malen door historici van uiteenlopende richting of door politici van allerlei kleur is opgedist; Brundiers, daar kon geen enkele twijfel over bestaan, liet de feiten spreken, maar hij plaatste zich bij zijn uiteenzettingen en toelichtingen niet op het standpunt van welke partij dan ook, maar op het standpunt van de arbeiders. Wat er verteld werd, was hun verhaal; wat de kijker te zien kreeg was hun waarheid.

De schrijver van dit stukje had zich zonder al te hoog gespannen verwachtingen voor het scherm geplaatst. Dat kwam ook al doordat het programma was aangekondigd als „een documentaire over schrijvers van proletarisch-revolutionaire boeken”, en hij nu eenmaal zowel tegen de aldus genoemde of zich noemende auteurs als tegen hun pennevruchten van jongsaf een diepgewortelde wantrouwen koesterde. Dat valt gedeeltelijk hieruit te verklaren doordat hij oud genoeg is om zich het Nederlandse schrijverskollektief „Links Richten” te herinneren. Dat publiceerde een tijdschrift met redakteuren en medewerkers van wie naar zijn vaste overtuiging het meerendeel bepaald niet tot de arbeidersklasse behoorde. Uit hun bijdragen en ook uit de door sommigen gepubliceerde „romans” doemde het beeld op van een arbeidersklasse zoals politieke „idealisten” zich die voorstellen. Hun verhalen, vond hij, waren zonder kraak of smaak, de stijl was opgeschroefd, de intrige — zo men daarvan kon spreken — was overgoten met een ideologische saus. Met de Duitse schrijvers van „romans” over de Roeropstand zou het, vreesde hij, wel niet veel beter zijn gesteld. Hij kende hun namen en de titels van de desbetreffende boeken. Hij had die nimmer gelezen, omdat hij zich er weinig of niets van voorstelde. Dat bleek — voor zover in

genoemde uitzending uit die boeken werd geciteerd — een levensgroot misverstand.

Over deze citaten — sobere schilderijen, die nog het meest aan reportages deden denken — aanstonds meer. Wat hier allereerst moet worden opgemerkt is dit, dat de rond drie schrijvers gemaakte film weliswaar hun werk en hun persoon in het licht stelde en hen daarmee aan de vergetelheid ontrukte, maar dat het zwaartepunt ervan toch elders lag. Niet *Kurt Kläber* met zijn boek *Barrikaden an der Ruhr*, niet *Hans Marchwitza* met zijn *Sturm auf Essen*, noch *Karl Grünberg* met zijn *Brennende Ruhr* waren de 'helden' maar de naamloze arbeiders van het Roergebied, die spontaan in verzet kwamen nadat op 13 maart 1920 agrarische ekonoom *Kapp* en generaal *Lüttwitz* een staatsgreep pleegden met het doel de toenmalige sociaaldemokratische regering omver te werpen.

De naar het boek van Kläber genoemde documentaire bevat (oude) zwartwitbeelden, die — mede door het bijbehorende commentaar — over het spontane begin van de Roeropstand geen enkele twijfel laten. Begrijpelijk wordt dat verzet voor wie de voorafgaande beelden van het desbetreffende industriegebied aanschouwd heeft: onafzienbare spoorwegcomplexen en pijpleidingen, rook en roet uitstotende schoorstenen en daarnaast armoedige rijtjeshuizen met voor de verveloze deuren arbeidersvrouwen die hun triest verhaal vertellen. Twee jaar na het eind van de door Duitsland verloren eerste wereldoorlog lijden de gezinnen van mijnwerkers en staalarbeiders honger. De lonen zijn laag, de schaarse levensmiddelen worden almaar duurder.

Uit de documentaire blijkt, dat op het bericht van de staatsgreep de arbeid overal in het Roergebied wordt neergelegd. Wanneer vervolgens Rijkswegersoldaten in een demonstrerende menigte schieten weet de in woede ontstoken massa de militairen hun wapens te ontrukken. Daarmee begint de opstand. In minder dan geen tijd is er in het Roergebied, doordat steeds meer wapens worden buitgemaakt, een 'rode armee'. Dat het werkelijk een écht arbeidersleger is geweest, blijkt uit de filmbeelden. De sterkte ervan wordt door sommigen op 50.000 geschat. Vermoedelijk, aldus de commentaarstem, waren het er 100.000. Dat deze proletarische macht, toen het op een botsing aankwam, de Rijksweer versloeg, daarvan wordt géén geheim gemaakt. De televisiekijker wordt er ook van op de hoogte gebracht, dat de sociaaldemokratische rijksregering terstond na de mislukking van de staatsgreep de arbeiders tot werkhervatting opriep, maar dat de Roerarbeiders dat aan hun laars lapt en de strijd voortzetten. De arbeiders streden daarbij ook met het idee, dat de door de staatsgreep in het nauw gedreven sociaaldemokratische regering hun bescherming nodig zou hebben en ze wilden daarvoor zelfs oprukken naar Berlijn. Voor die regering, die niet afhankelijk wilde zijn van proletarische bajonetten, was dat uiteraard een schrikbeeld, dat pas verdween door het militaire ingrijpen van de rijksgeneraal *Watter* tegen het Roergebied. Met het beruchte, door bemiddeling van minister *Carl Severing* tot stand gekomen *Bielefelder Abkommen* werd beoogd de arbeiders tot het neerleggen van de wapens te bewegen. Het werd, ook dat wordt vermeld, ondertekend door de SPD, de (onafhankelijke) USPD en de KPD. Dat de toenmalige KAPD de ondertekening weigerde, bleef helaas onvermeld.

Hierboven werd al opgemerkt, dat alle dingen die in de 'officiële' geschiedschrijving verzwegen worden, in de documentaire aan de orde komen. De door de Rijksweer gepleegde wreedheden bijvoorbeeld, alsmede het feit dat, in strijd met wat er beweerd werd, door de arbeiders géén wreedheden zijn gepleegd.

De documentaire leek ons historisch zéér verantwoord. Ervan afgezien, dat de twijfelachtige rol van de KPD niet helemaal uit de verf komt, hebben wij slechts één enkele onjuistheid gekonstateerd. De Roeropstand van 1920 werd „de grootste arbeidersopstand” genoemd „die ooit in Duitsland heeft plaats gevonden”. Dat klopt echter niet.

De arbeidersopstand die in juni '53 in de toenmalige DDR uitbrak en zich als een lopend vuur door heel Oostduitsland verbreidde, was omvangrijker.

Naast alle informatie over de Roeropstand zelf, waaraan naar onze mening de uitzending bovenal haar betekenis ontleende, werd natuurlijk de nodige aandacht besteed aan de drie genoemde auteurs en hun over de Roeropstand handelende boeken. Over hun afkomst wordt gesproken, maar niet altijd even uitvoerig. Voor zover door ons kon worden nagegaan was in ieder geval één van de drie niet uit een proletarisch milieu afkomstig en groeiden twee van hen niet in het Roergebied op. Met *Hans Marchwitza* was dat wél het geval. Hij was de zoon van een mijnwerker. Het komt ons niet toevallig voor dat juist de citaten uit zijn *Sturm auf Essen* de meeste indruk maakten. Kläber zag het levenslicht in Jena, Grünberg in Berlijn. Wat hun 'romans' betreft: voor zover aan de hand van de gekozen tekstfragmenten kon worden nagegaan, worden ook die niet ontsierd door een idealistische of ideologische visie.

Over de in 1891 geboren Grünberg vertelde voor de kamera diens in 1924 geboren dochter Hella. Hij was lid van de USPD en werkte als arbeider in de Berlijnse fabriek van Börsig, waar hij ontslagen werd omdat hij deelgenomen had aan een 1-mei-viering. Voor zijn 'roman' reisde hij naar het Roergebied om ter plaatse de sfeer te proeven en informatie in te winnen. Datzelfde deed Kläber. Over hem en over Marchewitz sprak hun vriend Theo Pinkus. Nadat de Nazi's aan de macht waren gekomen emigreerde Marchewitz naar Amerika, Kläber naar Zwitserland. Grünberg bleef in Duitsland, kreeg — zo vertelde zijn dochter — huiszoeking, werd op een gegeven moment gearresteerd, maar wist toch het Derde Rijk te overleven.

De documentaire bracht meer bijzonderheden over de drie genoemde auteurs en hun boeken dan, hoe interessant ze ook waren, hier kan worden weergegeven. Dat laatste lijkt ons niet zo'n bezwaar. De desbetreffende werken zijn uiteraard op z'n hoogst nog antiquarisch verkrijgbaar. Het belang van de uitzending is hierin gelegen, dat aandacht wordt besteed aan schrijvers die, gezien het 'rechtse', kontrarevolutionaire klimaat dat ook de republiek van Weimar al kenmerkte en niet minder — na het Nazi-tijdperk — de Bondsrepubliek, nimmer enige aandacht hebben gekregen. Haar grootste betekenis — we herhalen het hier — ontleent de documentaire *Barrikaden an der Ruhr* echter aan de eerlijke schildering van de toenmalige gebeurtenissen, aan de objectieve weergave van het (Rijksweer)-*Freikorps Lichtschlag*, dat door de arbeiders *Freikorps Totschlag* werd genoemd, aan de hoewel indirecte niettemin zeer duidelijke kritiek op de sociaaldemokratische rijksregering en aan het 'eresaluut' dat aan de Roerarbeiders wordt gebracht.

C.B.

— o —

HET DUBBELE SPEL VAN ENGELAND

Nog niet zo heel lang geleden zijn er in de Spaanse archieven documenten gevonden, die onweerlegbaar aantonen, dat de heersende klasse van Groot-Brittannië ten tijde van de Spaanse burgeroorlog (1936—1939) dubbel of anders gezegd vals spel heeft gespeeld. De documenten, aldus de mening van Spaanse historici die ze hebben onderzocht, laten geen andere mogelijke konklusie open, dan dat de nederlaag van de Spaanse republiek na de krachtige militaire steun die zowel het nationaal-socialistische Duitsland als het fascistische Italië van Mussolini aan Franco hebben verleend, in niet geringe mate mede

aan Engeland te wijten is. Deze konklusie, vinden wij, gaat geheel voorbij aan het onmiskenbare feit, dat de politiek van de tenslotte slechts uit burgerlijke republikeinen en bolswieken gevormde regering van Valencia wel de oorlog tegen Franco wilde voeren, maar zich tegelijkertijd bedreigd voelde door de tegen Franco in verzet gekomen Spaanse arbeiders. De republiek, die de burgerlijke revolutie vertegenwoordigde, vocht op twee fronten: tegen Franco en tegen de arbeiders, terwijl in een burgerlijke revolutie juist de arbeiders de voornaamste hulpstroepen zijn voor het doen slagen van die revolutie. De angst voor arbeidersmacht was echter zo groot, dat die macht — in de gegeven situatie — volkomen onjuist werd beoordeeld. De ondergang der tweede Spaanse republiek is hieraan in minstens zo belangrijke mate te wijten als aan welke andere faktor ook.

Wij geloven niet, dat de loop der geschiedenis anders zou zijn geweest indien men in Londen wél de politiek zou hebben gevoerd die de Conservatieve regering van Stanley Baldwin eerst, van Neville Chamberlain later, in het openbaar met zoveel schone frasen verdedigde. Niet voor een beter begrip van de Spaanse gebeurtenissen lijken ons de in Madrid boven water gekomen dokumenten van bijzonder belang, maar — voor zover dat nog nodig is althans — voor een beter inzicht in het karakter van de Britse bourgeoisie.

De vrome schijn die werd opgehouden, dat was de samen met de Franse Volksfront-regering van Léon Blum ontworpen politiek van de zogenaamde „Non-interventie Commissie”. In de Engelse hoofdstad zetelde de „Non-interventie Commissie”, die onder voorzitterschap van Lord Plymouth nauwelettend moest toezien, dat deze politiek zo stipt mogelijk werd nageleefd en gehandhaafd. Maar op nauwelijks een steenworp afstand in de Britse regeringswijk knoopte het *Foreign Office* nauwe banden met Franco aan. Terwijl de critici van de non-interventie-politiek in landen als Frankrijk, België, Nederland en Groot-Brittannië zelf, van meet af aan met klem betoogden dat een dergelijk beleid „onbedoeld” Franco in de kaart speelde, hadden de twee genoemde Britse premiers en hun minister van buitenlandse zaken Anthony Eden niet anders dan juist de geheime b e d o e l i n g hem de beste troeven toe te spelen.

Van het ogenblik af, dat Franco, Quipo de Llano en Mola de vaan van de opstand tegen het Spaanse Volksfront hesen, stond de Britse heersende klasse niet alleen met haar sympathie, maar óók praktisch aan de kant van de Spaanse fascistten. Toen de wettige regering van de Spaanse republiek (bepaald geen „radikaal” of „revolutionair” gezelschap) haar bij Barclay's Bank in Londen belegde fondsen wilde gebruiken voor de aankoop van wapens, werd dat door de Britse regering belet (uiteraard met fraaie aan de non-interventie-politiek ontleende argumenten). Maar toen de Franco-regering aanstalten maakte háár bij de Londense Westminster Bank belegde gelden voor de wapenaankoop te gebruiken, werd haar door Downingstreet geen strobreed in de weg gelegd. En dat was nog maar het begin.

Uit de boven water gekomen bescheiden valt af te leiden, dat de regering Baldwin, en in het bijzonder minister Anthony Eden, in de zomer en najaar van 1936 de overtuiging hadden, dat de val van Madrid aanstaande was en dat de legers van Franco het pleit spoedig zouden hebben gewonnen. Toen de overwinning van Franco minder spoedig voor de deur bleek te staan dan men verwacht had, was dat niet de minste reden om de (nog altijd strikt in het geheim gevoerde) Britse politiek te wijzigen. Noch de gruwelijke bombardementen op open steden als Madrid en korte tijd later bijvoorbeeld Guernica, noch de toenemende invloed van Hitler en Mussolini in Spanje brachten de opvattingen van de koele gentlemen Eden aan het wankelen.

Toen sprekers van de oppositie in het Lagerhuis hem wezen op de vele afschuwelijke gevolgen van de non-interventie-politiek, voegde de minister hen toe, dat „met politiek

geen humanitaire doeleinden worden nagestreefd, maar economische belangen worden gediend". Toen er in de kring van ingewijden, dat wil zeggen door sommige leden van het kabinet of door een enkel lid van de Conservatieve Partij, twijfel werd geuit aan Eden's politiek en de vraag werd gesteld of het Franco-Spanje van morgen niet veeleer een vriend van Duitsland en Italië dan van Engeland zou zijn en of dat nu wel in Engelands belang was, legde Eden uit, dat de steun aan Franco en in het bijzonder de welwillendheid waarmee Londen — nog steeds in het diepste geheim natuurlijk — de Italiaanse interventie in Spanje bejegende, geen andere bedoeling had dan Mussolini gunstig ten opzichte van Engeland te stemmen en op die manier van Hitler los te weken, wat een verzwakking van Nazi-Duitsland zou betekenen.

Op dergelijk drijfzand bouwde Eden de buitenlandse politiek van Groot-Brittannië. Hoezeer het inderdaad om drijfzand ging bleek toen Londen bij gelijktijdige krachtige geheime steun aan Franco (die Franco's bondgenoten natuurlijk niet verborgen was), aan Mussolini verzocht zijn troepen uit Spanje terug te trekken. Mussolini gaf vriendelijk en beleefd te kennen dat hij zeker bereid was dat te doen . . . „nadat Franco de overwinning zou hebben behaald."

In interne nota's van de Britse regering heette het: „Met Franco-Spanje zal Groot-Brittannië zeker de allerbeste verstandhouding kunnen onderhouden". Of wel „Een overwinning van Franco is in ons belang". De Britse regering zei het natuurlijk niet, maar naarmate de militaire overwinningen van de fascistten elkaar opvolgden, maakte Londen zich gereed het Spanje van Franco officieel te erkennen. Dat bij oorlogshandelingen in de Spaanse wateren ook Britse schepen het slachtoffer waren, bracht geen wijziging in de Britse politiek. Pas de val van Bilbao, in welke stad Engeland grote belangen had, leidde tot een geringe wijziging ervan. Niettemin bleef men ook nadien Franco verzekeren van Engelands vriendschap en gaf men hem te verstaan dat Londen het fascistische bewind zou erkennen terstond na het einde van de burgeroorlog.

Over en rond de gevonden documenten is een bepaald indrukwekkende documentaire samengesteld, met (eveneens uit Spaanse archieven afkomstige) filmbeelden van de in Spanje gevoerde strijd, alsmede met filmmateriaal dat betrekking heeft op de toenmalige ministers van Groot-Brittannië. Die beelden worden toegelicht door zowel Spaanse als Britse onderzoekers. Afgelopen maand is deze documentaire uitgezonden door de Britse televisie (BBC2). De opvolgers van Baldwin, Chamberlain en Eden zullen, zo zij er naar hebben gekeken, dat niet met onverdeeld genoegen hebben gedaan.

— o —

HET KOMMUNISME STRUIKELDE NIET, MAAR CONSTANT VECHT WEL

In *De Volkskrant* van 31 augustus j.l. verscheen onder de titel „Het kommunisme struikelde over de menselijke natuur" een beschouwing van Constant Vecht, die een aaneenschakeling van misverstanden en onjuistheden vormde. In de eerste plaats was het bepaald een misvatting van Constant Vecht, dat Karl Marx „de grondlegger" zou zijn van dat, wat Lenin en de latere machthebbers in de zogenaamde Sovjetunie ten onrechte communisme noemden. Het is eveneens een misvatting van hem, dat hetgeen Marx onder communisme

verstond ook maar in de verste verte zoiets als een „utopische droom” of een „ideaal” zou zijn.

Utopische dromen van het soort dat Vecht bedoelt, gaan — en dan liefst tot in detail — over maatschappijvormen van de toekomst, over toekomstige maatschappelijke structuren. Aan dat soort dromen heeft Marx zich nimmer overgegeven. Sterker; hij heeft er de spot mee gedreven. Van zichzelf verklaarde hij nadrukkelijk, dat hij „geen recepten gaf voor de gaarkeuken van de toekomst”. Natuurlijk heeft hij zich wel eens uitgelaten over mogelijke toekomstige o n t w i k k e l i n g e n . Over een mogelijkheid die zich zou kunnen voordoen wanneer in Rusland een revolutie een einde zou maken aan de feodale verhoudingen, schreef hij in 1858 in de toenmalige „New York Daily Tribune”. Wat er ontstaan k o n was volgens hem „een schrikbewind . . . zoals de geschiedenis niet eerder heeft gekend . . .” Een utopische d r o o m kan men dat moeilijk noemen. Eerder een nachtmerrie. Maar dan wel een zeer realistische.

Ontegengesteld heeft Constant Vecht, getuige ook zijn bijdrage in het onlangs verschenen boek „Alles moest anders”, evenals niet weinigen van zijn generatie en evenals Arthur Koestler van wie hij dat terloops opmerkt, „communistische” idealen gekoesterd. Maar met Marx of het marxisme hebben dergelijke idealen niets te maken. Al heel vroeg, in het omstreeks 1845 geschreven, aan Feuerbach gewijde deel van „Die Deutsche Ideologie”, heeft Marx nadrukkelijk betoogd: „Het communisme is géén toestand die tot stand gebracht moet worden, géén *ideaal* waarnaar de werkelijkheid zich zou moeten richten”. Niet alleen daar, in heel zijn latere werk keert Marx zich tegen idealen. En wie zijn opvattingen niet zozeer als een „ideaal”, maar meer als een „idee” wil opvatten, ziet eraan voorbij, dat juist hij ook met kracht de zienswijze heeft bestreden, dat ideeën de loop van de geschiedenis zouden kunnen beïnvloeden of de wereld zouden kunnen veranderen.

Op de voor de hand liggende vraag, hoe het marxisme dan wel gedefiniëerd moet worden, luidt het antwoord, dat het een m e t h o d e is om de maatschappelijke verhoudingen en ontwikkelingen, alsmede de daaromtrent bestaande opvattingen en mythen te analyseren. Niet méér, maar ook niet minder. Worden met die methode de Russische revolutie van 1917 en de maatschappelijke verhoudingen die zij geschapen heeft geanalyseerd, dan is de uitkomst deze, dat de genoemde omwenteling — anders dan de meesten van de daarbij betrokkenen veronderstelden — te vergelijken is met de revoluties die in de 18e en de 19e eeuw in Amerika en in Westeuropa de weg hebben gebaad voor het moderne kapitalisme. Te vergelijken, niet precies eender. Want weliswaar is na 1917 de produktie in Rusland gebaseerd op de l o o n a r b e i d (welke volgens Marx het kapitaal vooropstelt), toch is er een andere vorm van kapitalisme tot stand gekomen dan in het Westen. Niet het kommunistische heeft in Rusland (en elders in Oosteuropa) gezegevierd, zoals Vecht beweert, maar het s t a a t s k a p i t a l i s m e .

Constant Vecht houdt er, wat de revolutie van 1917 en wat de daaruit voortgekomen samenleving betreft, heel andere opvattingen op na tengevolge van de hierboven gesignaleerde misverstanden. Helaas zijn het bij lange na niet de enige misverstanden waarvan hij in zijn bijdrage op de pagina *Open Forum* blijk gaf. En ook zijn overige misverstanden vragen er wel om te worden rechtgezet.

Van de beroemde (zo men wil: beruchte) „Verelendungstheorie” zegt hij, dat volgens deze „het proletariaat als een natuurwetmatigheid zou opstaan om zich van het kapitalistische juk te bevrijden”. Waar haalt hij het vandaan, vraag je je af. De „Verelendungstheorie”, zoals door de rijpere Marx ontwikkeld, handelt in het geheel niet over een „in opstand komen” van de arbeidersklasse, maar over haar r e l a t i e v e verarming, dat wil zeggen hierover, dat ook wanneer háár omstandigheden verbeteren, en zelfs wanneer deze

aanzienlijk verbeteren, het verschil tussen het levenspeil van de arbeiders en dat van de bourgeoisie (of andere groepen in de maatschappij) niettemin groter wordt. De armoede, dat wist niet alleen Marx, maar ook bijvoorbeeld de Nederlandse ekonoom en historicus De Bosch Kemper, wordt nu eenmaal aan de rijkdom gemeten.

Vecht schijnt te menen, dat er bij Marx sprake zou zijn van „streven naar gelijkheid” en dan nog wel „als een historische natuurwet”, wat hij met deze enigszins merkwaardige formule ook mag bedoelen. Ook daarin vergist hij zich, hetgeen bijvoorbeeld blijkt uit de tekst waarmee Marx het Duitse sociaaldemokratische program van Gotha heeft bekritiseerd. Opheffing van het kapitalisme betekent voor Marx de opheffing van de loonarbeid. Een arbeider zal dan niet langer de waarde van zijn arbeidskracht ontvangen of schoon hij méér waarde produceert. Maar wie — om welke reden dan ook — meer arbeid verricht dan een ander zal ook meer goederen kunnen verwerven.

De korte passage die Vecht aan Rosa Luxemburg, Gorter en Pannekoek wijdt, ramelt. De lezer moet de indruk hebben gekregen, dat dit drietal Lenin om dezelfde reden en ongeveer op hetzelfde tijdstip kritiseerde. Noch het ene, noch het andere is juist. En dat het bij de kritiek van één van hen om Lenins „voorhoede-pretentie” zou zijn gegaan moet naar het rijk der fabelen worden verwezen. Rosa Luxemburg ging het in 1903 om de interne partijdemokratie, in 1918 om de demokratie in de organen der revolutie. Gorter en Pannekoek kritiseerden omstreeks 1920 Lenins standpunten inzake vakbeweging, parlementarisme en ‚revolutionaire strategie’ en kwamen tenslotte tot een totaal andere opvatting omtrent betekenis en karakter van de Russische revolutie. Pannekoek tenslotte wees in 1938 op het levensgrote verschil tussen het bolsjewisme en de opvattingen van Karl Marx.

Volgens Vecht is „de verwording van het (kommunistische) ideaal inherent aan het ideaal zelf” en hij voert Freud ten tonele om aan dat standpunt kracht bij te zetten. Zoals hierboven reeds is opgemerkt: van een zogenaamd „kommunistisch ideaal” is alleen maar sprake bij de idealist Vecht. Wat Freud betreft: waar Vecht het heeft over diens bezwaren tegen het opheffen van de privé-eigendom, verzuimt hij op te merken, dat het bij Marx om de opheffing van de privé-eigendom **a a n p r o d u k t i e m i d d e l e n** gaat en dat deze privé-eigendom voor de meerderheid van de mensen al nimmer bestaan heeft en voor de privé-eigenaren in het moderne kapitalisme hoe langer hoe minder bestaat.

Bovendien, wat heeft het voor zin met citaten van Freud of in navolging van hem tirades af te steken over de menselijke natuur? De klassieke liberale ekonomen uit de zogenaamde Manchesterschool hielden altijd al ten volle rekening met met menselijk egoïsme en met het feit, dat het in de natuur ligt dat de mens zijn eigen belang najaagt. Wat dat aangaat verschilde Marx niet met die voorgangers van mening. Maar hij zag scherp, dat gelijke maatschappelijke omstandigheden gelijke belangen met zich brengen en er derhalve zoiets als een klassebelang bestaat. Niet alleen van de arbeiders, evengoed van andere klassen of groepen. Niet vanwege bepaalde „idealen” voeren arbeiders strijd, maar vanwege hun **b e l a n g e n**. Zeker, Vecht slaat de spijker op de kop, waar hij zegt dat sommige „geprivilegeerden voortgedreven werden door schuldgevoel”. Maar dat verkeerde in opvattingen, in de totaal **v e r k e e r d e** opvatting bijvoorbeeld, dat „het zuivere kommunisme in ere zou worden hersteld” wanneer dat — notabene niet bestaande — kommunisme „van zijn stalinistische smetten” zou worden gezuiverd. Alsof het om smetten ging. Alsof alle ontwikkelingen in Rusland niet het direkte gevolg waren van de maatschappelijke verhoudingen daar; als of er geen direkt verband bestond tussen de politieke gang van zaken en de bijzondere vorm die het kapitalisme daar (als staatskapitalisme) tengevolge van de sociale verhoudingen kreeg.

Dat er van het door Vecht voor „kommunisme” gehouden bolsjewisme „toch nog wel iets positiefs te zeggen valt”, namelijk, dat er „zonder de kracht van zijn utopische dromen de arbeidersklasse in het kapitalistische Westen nooit zoveel zou hebben bereikt” is wederom een van zijn dwalingen. De arbeidersklasse, zo betoogde Pannekoek al meer dan een halve eeuw geleden, vindt bij haar strijd het bolsjewisme als een hinderpaal op haar weg. Inderdaat, het bolsjewisme heeft de arbeiders geen enkel positief resultaat opgeleverd, noch in Rusland, noch waar dan ook.

— o —

Boekbespreking

EEN SCHITTERENDE ANALYSE, MAAR NIETTEMIN EEN VERKEERDE TITEL

Ruim twintig jaar geleden publiceerde de Duitse schrijver Sebastian Haffner, die ook in Nederland bekendheid geniet door de vertalingen van zijn boeken over Hitler en over Churchill, onder de titel *De verraden revolutie* een studie over de Duitse novemberrevolutie van 1918. Ruim tien jaar geleden verscheen er ook van dit boek een inmiddels jammer genoeg totaal uitverkochte Nederlandse uitgave. Tot onze grote spijt hebben wij eerst zeer onlangs van dat werk kennis kunnen nemen. Wij betreuren dat vooral hierom, omdat het naar onze opvatting een waarlijk schitterende analyse van de toenmalige gebeurtenissen is, een analyse die veel indruk op ons heeft gemaakt. De redenen daarvoor zijn vele.

Haffner zet op buitengewoon heldere wijze en zó als wij het vrijwel nergens anders hebben aangetroffen, uiteen waarom *Ludendorff*, formeel de ondergeschikte van veldmaarschalk *Von Hindenburg*, maar in feite de man die in het algemeen hoofdkwartier de beslissingen trof, op 29 september 1918 opeens, en volkomen onverwacht, besluiten nam die het einde van de eerste wereldoorlog, het einde van de Duitse tegenstand en het einde van het Duitse keizerrijk inleidden. Het desbetreffende hoofdstuk is knap, maar het is toch niet deze schildering van wat Ludendorff dreef en wat hij beoogde, die in de eerste plaats onze bewondering heeft gewekt. De betekenis van Haffners boek ligt naar onze mening ergens anders.

Om te beginnen beschrijft Haffner in een eerste hoofdstuk de Duitse sociaaldemocratie als een volstrekt burgerlijke partij, die geen doeleinden nastreefde die verder dan de burgerlijke samenleving zouden reiken en die bepaald op niets anders uit was dan door deelneming aan de regering bepaalde politieke hervormingen tot stand te brengen. In tegenstelling tot de — overigens al verblekende — schijn, wilde, zo betoogt Haffner, de SPD géén socialisme. En dat geldt, zegt hij, niet slechts voor haar rechtervleugel, maar al evenzeer voor het (zogenaamd) „marxistische centrum” rond Karl Kautsky.

Het is waar: Haffner gebruikt, waar hij over het karakter van de sociaaldemocratie spreekt, niet de term „burgerlijk”. En hoewel hij, anders dan wij, van mening is, dat zij oorspronkelijk, dat wil zeggen ten tijde van de vervolgingen onder Bismarck, niet helemaal dát was wat zij naderhand zou blijken te zijn, noemt hij de sociaaldemocraten van toen niettemin „revolutionaire patriotten”. Zonder dat men het woord bij hem aantreft komt uit zijn schets het wezenlijke karakter van de SPD feitelijk en derhalve onmiskenbaar naar voren. Het is niet gering wat verder volgt;

— Haffner schildert de opstand van de matrozen op de Duitse oorlogsvloot en de daarop volgende opstand van de Duitse arbeiders als een in elk opzicht s p o n t a n verzet, waarop geen enkele partij of politieke stroming ook maar enig invloed heeft gehad.

— Haffner karakteriseert de revolutie van 1918 niet als een beweging voor het socialisme, maar als een revolutie voor de vrede, als een verzet waarmee in feite niet meer werd beoogd, dan een einde te maken aan het nutteloze bloedvergieten en de honger der vier voorafgaande oorlogsjaren.

— Haffner laat zien, dat in de loop van het revolutionaire proces dat verzet vormen aanneemt, die geenszins stroken met de politieke en staatsrechtelijke opvattingen van de SPD, die vanaf het eerste uur alles doet wat in haar vermogen ligt om die vormen te vernietigen.

— Haffners schildering maakt duidelijk, dat de Duitse sociaal-demokratie de verantwoordelijkheid draagt voor de moord op Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht en dat het om een moord met voorbedachte rade ging, die lang van tevoren al — eigenlijk sinds het moment dat de revolutie beiden uit de gevangenis bevrijdde — werd beraamd.

— Uit Haffners analyse volgt, en hij wijst daar zelf ook op, dat de Duitse sociaaldemokratie de wegbereidster van Hitler is geweest en dat wat zij in dat opzicht gedaan heeft allerminst pas uit de laatste jaren van de Weimar-republiek dateert, maar dat het in feite al in 1918/19 is begonnen.

— Haffner veegt de vloer aan met de legende dat de bloedig neergeslagen opstand van januari 1919 het werk van Spartakus zou zijn geweest. Hij beschouwt, en draagt daarvoor de argumenten aan, ieder optreden van de massa in de betreffende jaren, als een spontaan gebeuren.

— Haffner schetst „de bloedhond” Noske niet als een man die zijns ondanks een ‚on-dankbaar karwei’ uitvoerde, maar als iemand die er behagen in schiep als ‚slachter’ te fungeren, als iemand met een duidelijk fascistische mentaliteit, die in de latere SA of SS geen gek figuur zou hebben geslagen. De door hem gevormde regimenten van *Zeitfreiwilliger* onderscheidten zich volgens Haffner in niets van de latere bruinhemden.

— Haffner heeft er een scherp oog voor, dat de tegenstelling tussen de krampachtig naar rust en orde strevende sociaaldemokratie en de massa die verder gaan wil dan de nieuwe regering voor wenselijk houdt, die massa op tal van momenten (januari 1919 is een uitzondering) niet bewust is geweest.

— Haffner betoogt terecht, wat wij nauwelijks bij één ander auteur hebben aange-troffen, dat de in 1920 in opstand gekomen Roerarbeiders de illusie hadden, dat zij de door de Kapp-putsch bedreigde sociaaldemokratische regering verdedigen en beschermen moesten ofschoon die regering de meest reaktionaire gezinde regimenten op hen afstuurde en hen liet afslachten.

Met het bovenstaande is op geen stukken na alles opgesomd waaraan Haffners boek zijn betekenis ontleent, wel echter het voornaamste. Zonder aarzeling kan het, ondanks zijn beknoptheid (het telt nog geen 200 bladzijden) en van de beste en gedegenste studies over de novemberrevolutie worden genoemd. Niettemin hebben wij er één niet gering be-zwaar tegen: de titel houden wij voor volstrekt onjuist.

De Duitse revolutie van 1918 werd niet door de sociaaldemokratie verraden en wel om deze simpele reden, dat de omwenteling van 1918 een burgerlijke revolutie was, die voltooide wat de mislukte burgerlijke omwenteling van 1848 niet had kunnen bewerk-stelligen. Tengevolge van dit, overigens miskende, burgerlijk karakter kwam de — slechts schijnbaar radikale — burgerlijke sociaaldemokratie onvermijdelijk een tijdlang bovendien-ven tot zij haar historische taak volbracht had en aan de kant kon worden geschoven.

Ten tijde van de Kapp-putsch — een eerste poging daartoe — was het nog niet zover. Toch was de Roeropstand, die van de Kapp-putsch het direkte gevolg was, de zwanenzang van de novemberrevolutie. Dat Haffner het ook zo ziet blijkt uit het feit, dat hij met zijn objectieve weergave van die gebeurtenis zijn relaas besluit.

Zijn verwijt dat „het verraad van de sociaaldemokratie” de oorzaak is geweest van hetgeen volgde — de onduidelijke reaktionaire republiek van Weimar en daarna het heel duidelijk reaktionaire „Derde Rijk” — is naar onze mening slechts in zoverre onterecht, dat er om bovenvermelde reden van verraad geen sprake is geweest. En hoewel de schrijver daar anders over denkt, kan de lezer dat in feite op grond van Haffners uiteenzettingen ook konkluderen.

— o —

WIE, DACHT U, HEEFT ONDERSTAANDE BRIEF GESCHREVEN?

Wie, zo geven wij u te raden lezer, heeft onderstaande brief aan de minister van sociale zaken geschreven? Leest u aandachtig. Afgezien van een heel enkele kleine weglating, die het u al te gemakkelijk zou maken, reproduceren wij de l e t t e r l i j k e tekst, die als volgt luidt:

„Mijnheer

U hebt de mensen nieuwe onzakerheid gebracht. Ziek zijn is op zichzelf al beroerd. Maar plotseling is het ook weer een aanslag op je inkomen. Ze hebben loon laten zitten en ze leggen er premie voor op tafel om bij ziekte honderd procent doorbetaald te krijgen. Dat is toch een verworven recht, waar we eerlijk voor betaald hebben.

Het kabinet wil diep ingrijpen in het dagelijkse leven van honderdduizenden gezinnen. U haalt er geld weg. en ondertussen gaan de lasten gewoon door. De huur, de rente van leningen, het gas . . . De plannen van het kabinet zijn de vakbeweging rauw op het dak gevallen. Dat hebben we niet verdiend. De overheid heeft niet het recht met één pennestreek ongedaan te maken wat moeizaam werd bevochten. Dit is geen eerlijk plan. De mensen die langer ziek zijn betalen het grootste deel van de bezuiniging. Ziek zijn is ook niet „rechtvaardig verdeeld”.

Dat zullen de mensen, die het zware en riskante werk doen, u zó kunnen uitlegen. We hadden van dit kabinet wel wat anders verwacht
Trek die plannen in. Heus, met woedende werknemers is het kwaad regeren. Laten we aan het werk gaan voor een goed beleid.”

Enig idee lezer? Nee, de schrijver is niet Johan Stekelenburg en de brief is niet gericht aan minister De Vries van het CDA. Wat u zojuist hebt gelezen, werd geschreven door niemand anders dan door W i m K o k en hij richtte zich eind januari 1982 tot de t o e n m a l i g e minister van sociale zaken en werkgelegenheid, te weten . . . drs. J.J.M. den Uyl. Wat Wim toen aan Joop schreef, dat zou Wim, zonder ook maar één woord te wijzigen, nu aan Kok kunnen schrijven.

De volledige tekst van de brief werd (met grote letters) afgedrukt in de FNV-krant van 3 februari van genoemd jaar. Het vakbewegingsorgaan van die datum was geheel aan de kabinetsplannen gewijd. Het is bepaald interessant om nog een enkele uitspraak uit

die editie van 3-2-1982 te citeren. Men moet zich dan vooral rekenschap geven, dat het gaat om officiële uitspraken van de vakcentrale waarvan Wim Kok destijds de voorzitter en de woordvoerder was.

„Hoe durft een zich links noemende club met deze voorstellen te komen? De mensen zijn laaiend. Die zeggen: daar hebben we toch voor betaald . . . ”

„Hoe kun je het bedenken . . . Dit is puur onrecht . . . ”

„De korting op het ziekingeld moet van de baan . . . ”

U ziet het: de zaak dateert niet van gisteren. Zij dateert zelfs niet van eergisteren. Negen-
tein jaar geleden — in 1972 — wond men zich in bepaalde kringen ook al op over het toenemend ziekteverzuim en de financiële gevolgen daarvan. Iemand die toen één van Nederlands grootste deskundigen was op het gebied van het ziekteverzuim, de Leidse hoogleraar prof. dr. H. Philipsen, verklaarde in een gesprek met het katholieke vakbondsblad , R u i m Z i c h t ’ , dat de toenemende druk op de arbeiders in het productieproces als een van de oorzaken moest worden gezien (editie van 10 januari 1972). Behalve uit de mond van prof. Philipsen hoorde men daar toen en later weinig over. Liever dan aan de oorzaken van het ziekteverzuim aandacht te schenken wilde en wil de regering dat ziekteverzuim terug dringen door de zieken te straffen via hun portemonnee.

Hoe het zij, wat we beleven is in feite de opvoering van hetzelfde stuk. De tekst is weliswaar enigszins, maar toch niet wezenlijk, gewijzigd. Er zijn enkele nieuwe acteurs, maar ook enkele spelers die toen eveneens voor het voetlicht kwamen. Maar laatstgenoemden hebben, zoals Kok bijvoorbeeld, of de huidige staatsekretaris van sociale zaken Elske ter Veld, niet meer dezelfde rol als voorheen.

Zeker, er zijn een paar verschillen. In 1982 verklaarde de minister van sociale zaken, dat hij er niet aan dacht om af te treden, maar de voorstellen trok hij in. Nu, in 1991, heeft, naar wij vernomen hebben, de minister van financiën een paar maal over aftreden gedacht, maar hij heeft hardnekkig geweigerd de plannen in te trekken.

In 1982 behoeft de vakbeweging „de druk niet op de ketel te houden”. Nu liggen de zaken anders. De druk blijft op de ketel, lijkt het. Nee, leek het! Zo léék het tot op het moment, dat Karin Adelmund, de vice-voorzitster van de FNV, door de telefoon aan Wim Kok vertelde, dat ze begrip had voor zijn standpunt en de kabinetsvoorstellen in feite nog zo gek niet vond. Althans woorden van gelijke strekking bezigde. Dat is nou niet precies wat men zich voorstelt, als er gepraat wordt over „druk op het kabinet uitoefenen”. Karin Adelmund, zo wil het ons voorkomen, zou ooit nog best eens — net als Elske ter Veld — staatsekretaris van sociale zaken kunnen worden.

Er is nog een verschil tussen toen en nu. Ditmaal is er geen Leidse professor geweest, die zijn licht heeft laten schijnen over de oorzaken van het ziekteverzuim. Inplaats daarvan is er een vooraanstaand jurist geweest, lid van de Haagse rechtbank, die heeft opgemerkt, dat de plannen van het kabinet wettige grondslag missen en in strijd zijn met het door de Hoge Raad aanvaarde ‚rechtvaardigheidsbeginsel’.

In 1982 konstateerde de F N V - krant , dat de partij van de minister in paniek b e g o n te raken. Zoals iedereen weet is er ditmaal volop sprake van paniek. Maar daar wordt wat aan gedaan. Politieke vrienden van Kok zijn er links en rechts op uit getrokken. Eén van hen, de fractieleider Thijs Wöltgens, bleek namelijk Multatuli met meer vrucht te hebben gelezen dan hij de kabinetsvoorstellen heeft bestudeerd. In Zwolle bijvoorbeeld, maar ook elders, imiteerde hij met verve de onsterfelijk geworden vogel Rock uit Multatuli’s ‚Negende Geschiedenis van Gezag’ die geleerd had om te roepen; ‚De dadels van Hassan zijn driemaal groter dan ze zijn’. Over dadels had Wöltgens het uiteraard niet.

Wat Kok probeert te verkopen smaakt bitter. Maar Wöltgens poogde het voor zoete koek te doen slikken en verklaarde, dat het juist buitengewoon sociaal was. Wij hoeven daar geen commentaar op te leveren. Dat heeft Wim Kok al voor ons gedaan. Niet de minister Kok, maar de FNV-voorzitter. In 1982

— o —

BRITSE JONGEREN KOMEN IN OPSTAND TEGEN HUN MISERE

In de noordengelse stad Newcastle, maar niet alleen daar, is na ongeveer twaalf jaar Conservatief bewind onder leiding van mevrouw Thatcher de rekening gepresenteerd in de vorm van een explosie van geweld, die de politie dagen achtereen handen vol werk gaf en die een spoor van vernieling achterliet. Wij zeggen, dat daar, maar ook in Cardiff, in Oxford en Birmingham, de rekening is gepresenteerd, omdat van onverdachte zijde onomwonden is uitgesproken dat de door de jongeren veroorzaakte 'rellen' een regelrecht gevolg zijn van het thatcherisme.

Eén dergenen die het zonder aarzeling heeft gezegd, is het hoofd van de Anglicaanse kerk, de huidige aartsbisschop van Canterbury. Eén dergenen die het niet horen wil en op de woorden van de aartsbisschop woedend heeft gereageerd, is de huidige Conservatieve Britse premier John Major. Hij mag dan weliswaar — vooral met de mond — zich voorstander betonen van een wat zorgzamer samenleving dan de 'ijzeren dame', hij blijkt furieus te reageren wanneer er, door wie dan ook, getwijfeld wordt aan de zogenaamde zegeningen die Groot-Brittannië aan het bewind van zijn voorgangster en partijgenote te danken zou hebben.

In werkelijkheid, maar dat mag blijkbaar niet gezegd worden, was haar bewind voor de sociaal zwakkeren in de Britse samenleving een regelrechte ramp. De 'twee Engelanden', waarover in de 19e eeuw de Britse staatsman Disraeli sprak en waarmee hij de realiteit van de klassenmaatschappij beschreef, doemden voor ieder zichtbaar op, terwijl Thatcher op de economische successen van haar beleid bleef pochen. De in het noorden van Engeland heersende werkloosheid van 90 pct. onder de jongeren, de daarmee gepaard gaande verveling en vervreemding, de slechte woontoestanden, de instabiele gezinsverhoudingen die daaruit zijn voortgevloeid, ze hebben hun stempel gedrukt op een generatie die er eindelijk tegen 'rebelleert', dat wil zeggen met gewelddadig optreden uit de band springt.

Wie een kijkje neemt in het zuiden van Engeland, dat deel van het land, waar prachtige landhuizen en goed onderhouden villa's staan in prachtige parken en tuinen en vervolgens zijn schreden naar het industriële, beroete, vervuilde en verpauperde noorden richt, die verbaast zich niet, dat een krant als het Britse dagblad *Independent* het „een wonder” heeft genoemd, dat de uitbarstingen die nu plaats vinden er niet eerder en niet veel vaker zijn geweest. Met etiketten als „vandalisme” en met goed gespeelde verontwaardiging gaat men aan het werkelijke probleem voorbij. Het is een klasseconflict, dat uitgevochten wordt in vormen die nu eenmaal de enige vormen zijn die aan deze wanhopige jonge generatie open staan. Meer agenten zijn uiteraard niet het aangewezen middel voor pacifikatie. John Major mag luid betogen, dat de 'rellen' moeten ophouden, maar met dat soort kreten zal er geen einde komen aan de misère, die de burgerlijke klassensamenleving nu eenmaal produceert.

— o —